

Juhász Gyula erdélyi versei

A szegedi költő nem járt Erdélyben. Csak az erdélyszéli, az ún. Partiumhoz tartozó városokban. Máramarosszigeten és Nagyváradon élt rövidebb-hosszabb ideig. 1906 őszén a máramarosszigeti piarista gimnáziumban kapott helyettes tanári állást: mindössze egyetlen tanévet töltött ott Arany János nyomait kereste (*Az Iza partján*) a ortodox zsidók szertartásain mélylő el (*A kis Tisza hídján*), román fiatalok tragédiájával való együttérzésének adott hangot (*Florica*), de leginkább magányosságán kesergett, vágyott vissza édesanyjához, szülővárosába.

Egészen más volt Nagyváradon, amikor 1908 februárjában a premontreiek gimnáziumában helyettesítő világi tanárként kultúrás, pezsgő környezetbe került. A *holnap* vezéregyénisége, költő, szinkritikus, publicista, daljátékszerző... A „víg Váradon” töltött három éve életének legemlékezetesebb korszaka lett (*Várad*).

Erdélyi versei azonban csak utóbb, az első világháború alatt és után szaporodtak meg. Az 1916. évi váratlan román betörés miatt magyarok ezrei menekültek el, s Makóra is jutott belőlük, ahol akkor Juhász Gyula tanított (*Az erdélyi gyermek*). Csaknem egy évtized múltán szintén Makón írta *Erdély özvegye* című versét: a hazatérni soha többé nem tudó menekültek még akkor is gyászolták elvesztett szülőföldjüket.

Trianon után születtek Juhász Gyula ún. városversei, amelyek *Nefejejs* címmel ciklusba szerkesztett, s e címmel kötetének címadójává tett. Ezeket a verseket hiányolta Illyés Gyula Juhász Gyula összes verseinek újabb kiadásai. Pedig — egy kivétellel — ma is olvashatók, csak keletkezési idejük szerint szétszórva. *Arad* című verse is csak azért maradt ki, mert Magyarország jelzőjeként a *csonka* szerepelt benne, s annak idején oly óvatosak voltunk ebben is, nehogy megsértsük túlérzékeny szomszédainkat.

Pedig Juhász Gyula nem versei nem azonosak a Horthy-korszak terméketlen, kardcsörtető irredentizmusával. Erdemes megfigyelni: ő az elcsatolt területeken mindig a magyar történelem és irodalom emlékhelyeit siratta, különösen azokat, amelyekhez az ő fájdalmas, az emlékezésben mégis megszépült ifjúkorának élményei is fűződtek. Itt csokorba szedett versei is ezt bizonyítják.

Már alig írt, amikor az Erdélyi Szépmíves Céh halinakötésű könyvei — fehér köntösben fekete betűk, köztük Tamási Áron regényei — ceruzafogásra készítették a Fodor utcai remetét. Ezekről a könyvekről írta utolsó, cím nélküli versét, rögtönzését (*Erdélyből jönnek...*).

P. L.

Nagyvárad

A Körös menti Párizs régi fénye
Felém ragyog az emlék rőt ködén,
Egy ifjúság reménye és regénye
Ott álmodik a szőlőhegy tövében.

A szőlőhegy tövében a régi kocsmá,
A piros abrosz és piros borok,
Fiatalságunk bátor indulója,
Fölöttek fekete gyász borong.

Redakciónk, ahonnan sírva, zengve
Világnak indult ifjú Ady Endre,
Rozoga asztal, most ki írja sorsát,

Ki virraszt most melletted, régi asztal,
Hogy megterülj csodával és malasztal,
Dallal, mitől fölzengjen Magyarország!

1920

Az erdélyi gyermek

Idegen utcák köveit csak rőjja,
Fekete vihar szele elsodorta,
Tegnap kicsiny volt, örült víg mesének.
Adjatok néki menedéket!

Egy kertre gondol, csöndes ősi házra,
Nagy hintalóra, ódon bibliára,
Játéka olyan korán ért ma véget.
Adjatok néki menedéket!

Erdély: ez nem szó neki. Dús valóság,
Öröm és napfény, kenyerek és rózsák,
Az első bánat és az első ének...
Adjatok néki menedéket!

1916

Máramarossziget

Magyar Kelet bazárja volt e város,
Fajok tanyája, ódon és kies,
Közel az éghez s a magyar határhoz,
S a vándorló költőhöz is szíves.

Kegyes atyáknak öreg iskolában
Magyart, latint oktattam itten én,
Párizs felé szállt akkor ifjú vágyam,
Fiatalságom ódon Szigetén.

Párizst kerestem, és könyvekbe bújtam,
Míg az idő szállt — ő, én drága múltam —
Örökre meddón és mulasztva múlt.

Egy fiatal lány szeme átvilágol
Felém e fényből, mint a másvilágból,
És vissza, vissza nem visz oda út.

1920

Erdély özvegye

Szép öregasszony. Tiszta és szelíd.
Hajlotlan hordja évek terheit.

Hajlotlan és nem törten. A remény
Ott gubbaszt némán szeme szögletén.

Néha magasba lendül ősz feje,
Mint októberi ezüstjegenye

Tesz, vesz. Kezében gyakran biblia:
Hogy kínzaték az Isten egy Fia.

És messze gondol, és sóhajt nagyot,
S elnézi a sok őszi csillagot.

A Hadak útját. Aztán lepihen,
És hazaindul a nagy, bús íven.

Nincs rokona, és nincs már könnye se,
Ő hallgat s vár. Ő Erdély özvegye!

1925

(Erdélyből jönnek...)

Erdélyből jönnek, egyre jönnek,
Fehér-fekete hadsereg,
Győzelmesen jönnek a könyvek,
Magyar szíveket véve meg.

1933

Arad

Arad, örök magyar gyász szép arája,
Feléd suhan ma sóhajunk, feléd,
Ki élsz sötéten és némán az árva
Maros mentén, mely zúg ma gyászzenét.

A kincses Erdély öléből ered le,
És erre tart e bánatos folyó,
Mely morajában sír Erdély keserve,
Mint tárogatón zengő bujdosó.

Arad! Köszönt a csonka Magyarország,
S tört lobogóját lengeti neked,
Mely fátyolos, mint ez októberest.

De még lobog, és égi kezek óvják,
Selymére örök, győztes glóriát von
A Krisztus jobbán — ama tizenhárom!

1920

Elek napja

Kiérlelődött, egy esztendő történettel vagyok adós. Olyan történettel, melynek folytatása van, s melytől jó ideig nem fogok szabadulni. Nem is akarok...

...Már a könyvüzletben éreztem, hogy az idős, hajlott hátú férfi figyel. Nagyobb érdeklődéssel, mint a kiadványokat. Mit kerteljek, borsódzott a hátam. Húztam az időt, csellengtem, fülszövegeket olvastam, belelapoztam az engem érdeklő könyvekbe, mégsem tágitott. Ússe kö, fizettem indultam. Az utcán aztán utolért. Szabályosan leszólitott. Pedig már megfogalmaztam a magam kesernyész-indulatos szövegét ehhez hasonló alkalmakra. Le kellett mondanom róla...

— Uram, ön is azokra a könyvekre figyelt, amelyek engem is érdekelnek. Engedje meg: Per-Patavics Elek vagyok. A világpolgár. A világmagyar-ság önkéntes képviselője.

Elhagytam én is a nevemet, közben éreztem kezének férfias szorítását. Azt is megfigyelhettem, milyen magabiztosan ejtette ki neve után a szavakat.

— Kérem, ne értse félre közeledésem. Ma van a nevem napja, s a mi családjunkban valaha nagy feneket kerítettek ennek. Ugyanis én örököltem megboldogult édesapám nevét, a jogot, hogy rá emlékeztessen anyámat, testvéreimet. Meghívhatom egy rövidre?

— Csak kávéra... Nem kedvelem a szeszes italokat.

Egy pillanatra elállhatott a lélegzete, majd annál magabiztosabban folytatta:

— Szívemből beszélt. Alig férünk a sörhasúaktól. Magyarok ezek? — gyanúsá vált ez a patetikus hang, de már asztal mellett ültünk, nem volt visszaút, végig kellett hallgatnom vendéglátóm szöveghatagát.

Akkor legalább én irányítom a beszélgetést — gondoltam magamban, s miután gratuláltam a neve napjára, neki szegeztem az elterelőnek szánt kérdést:

— Könyvbarát? A megszólítást illetően zavarban voltam, végül, egyfajta ösztönnek engedve, a személytelenség álarcát próbáltam meghúzni.

— ... és szerző. A kézirataim oda-haza hevernek, mégis gyarapítom őket. Naponta. Kérem, nem mindennapi tapasztalatok halmozódtak fel bennem. Eljön majd az én időm... Történelmi család sarja vagyok. Ismeri Toronygát vármege történetét? Kevesen ismerik. Ma már könyvészeti ritkaság az, ami az én bibliám. Nem is kérem számon. Nincs kitől. Tudja mit? Elmesélem a legemlékezetesebb Elek-napom hiteles történetét. Az úgy volt...

— Ne haragudjon, a család nem várja, nem okoz csalódást valakinek azzal, hogy velem tölti az idejét?

Elgondolkozva mosolygott.

— Szent Elekkel ellentétben, három feleségem volt. Mindegyiktől egy-egy fiú. Három országban nyugszanak. Annyi időm még lesz, hogy a sírjukat egyenként felkeressem. Hány évet ad nekem? Ne törje feleslegesen az agyát — nyolcvanhat esztendő vagyok.

Élvezte az arcomra kiült meglepetést. Ami tulajdonképpen döbbenet volt.

— Tudom, hogy rövidesen össze-roppanok. Ez törvényszerű. Felme-nőim bűnei miatt hosszú élettel büntetett a sors. E nyolcvanhat esztendő egy részét mint Alex Peer, majd Emanujil Patvarics néven éltem le. Egyesek Alexisz Pirosz, mások Patvary Elek néven ismertek. Soroljam? Született katolikus vagyok, viszont dicsérhetem Istent görögkeletiként...

— Ha nagyon nyomasztja, kérem, mesélje el azon Elek-nap történetét...

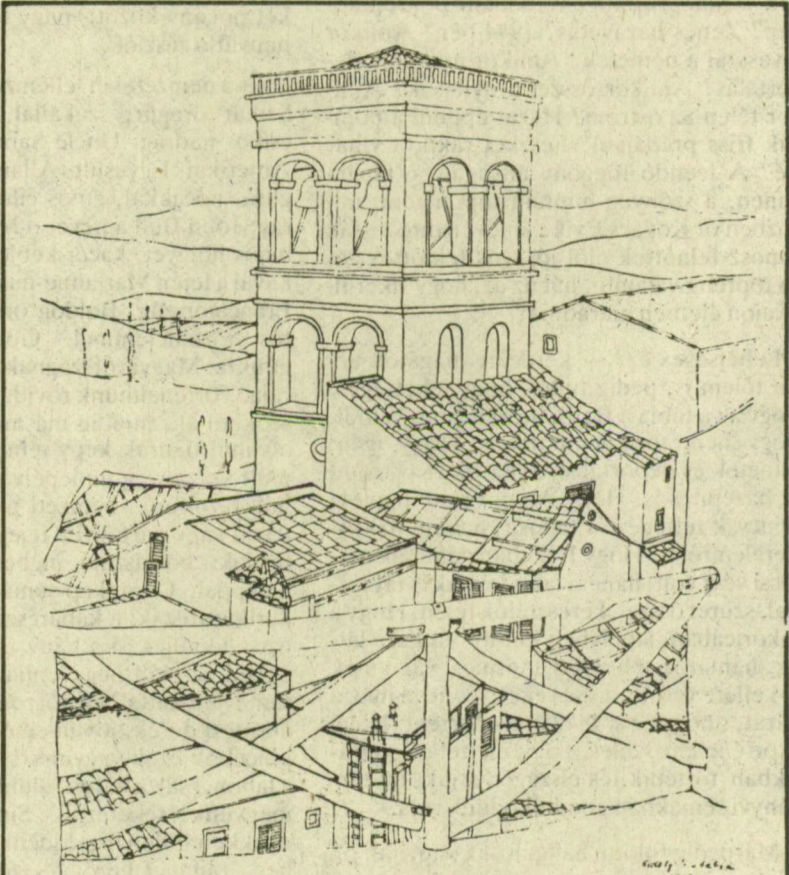
— Jó. Csapongjunk. Nem nyomaszt. Kedvemre való történet. Egy kiragadott pillanat a több ezerből. Még nem írtam meg. Itt történt, a szomszédomban — kezeivel nagy félkört írt le, azt értettem belőle, amit akartam. Akkoriban gazdálkodtam. Ehhez is értek. Leinkább ez van a véremben. Beállít a végrehajtó. Kicsiny, cingár emberke. A többiek a kapuban posztoltak. Furcsáltam, mivel a szokásuktól ellentétes volt a helyzet. Az ünnepi asztalnál ültünk. Esős nap volt, Szent Elek napja. Cingárka nagy szemeket meresztett. Mint a kisbír, úgy olvasta föl a hátralékot. Belém bújt az ördög. Félbeszakítottam. — A hús, az meglesz. A süldőim leadom, foglaljon helyet. Pálinkát, bort? Visszaautasított. Feszengve állt. Váltogatta a lábait. Bánhatta, hogy egyedül jött be. Suszternek véltem. Öltönye kifogástalan, a cipői kopottak. Kortyoltam egyet — mindig a bort szerettem —, s szó nélkül indultam. Cingárka utánam. Intett a kapuban állóknak, azok széles vigyorral követték. Elmentem a disznóól mellett. Hátra sanditva láthattam, hogy lefagy arcukról az elégedett mosoly. Az istálló előtt álltam meg. „Aha — gondolhatták — itt rejtegeti a süldőket”. Félkörben állva feszülten figyeltek. A falnak támasztott vasvillát vettem a kezembe. Cingárka egy lépésnyit hátrált. Ajtónyitás. Komótosan, megadva a módját. Bent Fecske, az egyetlen megmaradt lovam. — „Tessék befáradni!” A hangom határozott volt. Cingárka utolsóinak sompolygott be. Újra kialakult a félkör. Hatásos mozdulattal kiborítottam a fászlól alól a sündisznócsaládot. A „kocát” és a hat „süldőt”. Azt hiszem, felemeltem a hangomat, úgy üvöltöttem: „— Vigyék! Azonnal! Most!” Cingárka, a szövivő hátrálva hápogta: „— Majd... majd... megmutatjuk mi...” Nos, később meg is mutatták. De az már más történet. Azon az Elek-napon estig kótyagosra ittam magam jó homoki borral.

Hallgattunk egy jó ideig.

— Van még a tarsolyomban néhány tanulságos mese — törte meg Per Patvarics Elek a csendet. S mint aki ráérezett gondolataim lényegére, hozzátette: — Nem védem szerzői jogcím-mel őket. Az az egyetlen vágyam, hogy érdeklődő ember hallgasson végig. Aki nem a sörömet avagy a boromat issza. A szavaimat. Arra legyen szomjas.

Kezet ráztunk.

PATAKI SÁNDOR

ERDÉLYI KATALIN: CORTONA TORNyai II.